

Herzsa- és Kisbánya bányászata és kohászata

RÉTHY KÁROLY ny. geológus

Nagybányán és környékén már az ókortól folyt színesfémérc-bányászat és -feldolgozás. A cikk Herzsabánya és Kisbánya bányászatának és ércfeldolgozásának történetét mutatja be.

A Nagybányán és környékén talált régészeti leletek, horpák és az ókori bányászat más nyomai, ahol tűzzel és vízzel vagy ékkel és kalapáccsal fejtették az ércet, arra engednek következtetni, hogy ez a Nagytarnától Erzsébetbányáig ércekben gazdag terület az őskortól lakott volt és folyt kézművesipari tevékenység (érckitermelés és fémmegmunkálás). Ez ugyanúgy vonatkozik a Nagybányától északkeletre található Herzsa-hegy (Dealul Herja) területére is, amely a Rozsály-hegy (1307 m) alatti idilli völgyzugban fekvő Kisbánya és Alsófernezely közt húzódik. A Herzsa-hegy (615 m) propilites piroxénandezitben, breccsában és tufában előforduló aranyban és ezüstben gazdag polimetallikus érceit kezdetben Kisbányán kezdték kitermelni, később pedig Herzsabánya felől is folyt kitermelés. Kisbánya (Chiuzbaia) – ami 1889-ig Felsőbányához (Civitas Felsewbánya) tartozott [6] – a Herzsa-hegy keleti oldalán, a Szent János-patak völgyében fekszik, ami egykor a kisbányai kincstári bányakna gépeit hajtotta [9]. Herzsabánya (Herja) – ami valószínű, hogy szász eredetű név – a Herzsa-hegy nyugati oldalán, a fernezelyi völgyben, az egykor Asszony-patakához (Nagybányához) tartozó Alsófernezelynél [3], a Fernezely-patakba ömlő Zsidovia-patak mentén található.

Hogy ez a terület az őskortól lakott és folyt érckitermelés, azt az a bronzkori öntőműhely maradvány bizonyítja, amit Rozsály-hegység alatt tártak fel, valamint az itt talált bronzfegyverek és arany ékszerek (aranykarikák, két aransodrony), melyek egykor a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába kerültek. Továbbá azok a római típusú bányászati tevékenységre utaló nyomok, tárgyak, mint amilyeneket Nagybányán és környékén többfelé is találtak. Ilyen többek közt az a római cserép olajmécses, amit 1904-ben Lukácsi György középiskolai tanár talált Kisbányán – amiről egyszer már írtam –, amilyenell a rómaiak világítottak a bányákban, s azok a kohászati tevékenységre utaló jelek, amit ezen a területen tártak fel [14]. Ez arra utal, annak ellenére, hogy ez a terület nem volt a rómaiak által megszállt, szabad rómaiak itt is folytattak bányászati tevékenységet.

Nincs pontos adatunk, hogy a honfoglalás után a Herzsa-hegy alatti érc kitermelését mikor kezdték el. Az azonban tudott, hogy a 14. század elején ez a terü-

let a szatmári várhoz tartozott, és királyi birtok volt, s hogy 1482-ben Mátyás király a Felsőbánya határában lévő Kiz Bania nevű helyet a városnak adományozta. Továbbá, hogy a felsőbányai királyi kamarások 1514-ben új bányákat nem művelhettek [13]. S amikor 1572-ben a Habsburg császári hadsereg elfoglalta ezt a területet, Kisbánya lakosaira is kemény sarcot vetett ki. Majd 1579-ben a szepesi kamara elnöke, *Paczoth János* Felsőbányának megengedte, hogy a Szent János-patak mentén bányát nyisson, Kiz Bania néven falut létesítsen, érczútot és kohót építsen [14].

A Herzsa-hegy nyugati részén található Alsófernezely bányáit már a középkorban is jól ismerték, de azokat csak a 16. századtól kezdve művelték. Ezeket 1580-ban Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király kapta meg kárpótlásul Szatmárért. 1592-ben Nagybánya tulajdonában volt, és 1608-ban Lissibona Gerhard kapta meg királyi adományként, amit a királyi kincstár később leányától visszaváltott. Utána gyakran cserélt gazdát, míg végül a szatmári béke után végleg a királyi kincstár tulajdonába nem került [12]. Felsőbánya várost pedig addigi jogaiban és Kisbánya (ami 1678-ban Kiszbania néven szerepelt [1]) birtokában 1612-ben Bethlen Gábor fejedelem is újból megerősítette [14].

Mivel a Herzsa-hegy, a Felsőbányához tartozó Kisbánya és a Nagybányához tartozó Alsófernezely között található, így az itteni bányák tulajdonjogáért a két város között állandó vita folyt. Így volt ez 1680-ban is, amikor Nagybánya kihasználva Felsőbánya szorult helyzetét, Kisbányát és a szépen jövedelmező bányáit el akarta foglalni [14]. 1784-ben az itteni kitermelést beszüntették, és még a 19. század elején is csak néhány bánya állt termelés alatt.

A kiegyezést követő években, a magyar ipar és a Nagybánya környéki bányászat fellendülésének köszönhetően, a Herzsa-hegy területén is több magánbánya nyílt. Így a 19. század végére már több magánbányatársulatnak volt aranyat és ezüstöt vagy polimetallikus ércet termelő bányája. Így 1881-ben a még mindig Felsőbányához tartozó Kisbányán: a Herzsai Szentháromság, Herzsai Groapa Máté, Herzsai Teréz, Herzsai Boune Spei, valamint a Herzsai Kelemen Bányatársulatok működtek. Míg a Nagybányához tartozó Herzsa-hegy Fernezely felőli oldalán a Herzsai

nemrég még emberek százai keresték itt a megélhetésüket.

A Herzsá-hegy mélyén több mint 250 (Au, Ag, Pb, Zn és Cu gazdag) érctelér volt található, amelyből több mint 60 gazdaságosan kitermelhető [2]. Szellemy Géza szerint ezek közül legjelentősebb a 2 méter vastag Mátyás-telér, ami 900 m hosszan volt feltárva, és a 200 m hosszan feltárt Joachim-telér. További jelentősebbek a Nepomuk-, János-, Salán-, József-, Franciska-, Szentháromság-, Clementina- és a Magdolna-telérek [12]. A tudomány számára is sok érdekes és értékes ásvány került ki innen, s vitte Herzsabánya és Kisbánya hírére a világba, pl. tennantit, freibergit, pirargirit, boulangerit, andorit, fülöppit, freieslebenit, vivianit. Az itteni bányákból, pontosabban a Makáv-telérből került elő 1913-ban és írták le először a fizélyit, valamint 1941-ben a nemecit nevű ásványokat is [11].

Az itteni telérek vastagsága 0,1-2,0 méter közötti volt, ahol az 1984-es érckészlet 8,38% Pb és 8,74% Zn fémtartalommal rendelkezett, amiből hiányoztak a szennyező anyagok, mint a Bi, As stb. A felsőbb szinteken az érc a 2-3000 g/t, s néha a 4000 g/t ezüsttartalmat is elérte [2]. Ezért a régi időkben a Herzsá-hegyet,

mint gazdag ezüstbánya területet tartották számon [2].

IRODALOM

1. Balogh B., Oszóczi K.: Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Miskolc-Rudabánya, 2001. p. 62.
2. Bodi A. et al.: Regiunea Minieră Baia Mare (Monografie). Of. de Docum. și Public. al Min. Minelor, Petrolului și Geologiei, București.
3. Csánki D.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (I. köt.). MTA, Budapest, 1890.
4. Gyöngyössi István követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő jelentései Molnár Erik külügyminiszternek a magyar érdekeltségű pénzintézetek és iparvállalatok helyzetéről. Bukarest, 1948. jan. 10., 19.
5. Magyar Bányakalauz – Ungarisches Montan-Handbuch 1881-1914.
6. Magyar Lexikon (11 köt.). Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2000. p. 31.
7. Magyar Országos Levéltár Gazdasági Levéltára. Z 558. 1. cs. 1. tétel.
8. Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1941. december 19. – 21. napirendi pont.
9. Palmer K.: Nagybánya és környéke. Molnár Mihály, Nagybánya, 1894. p. 184.
10. Register of Defunct Companies. p. 268.
11. Réthy K.: Nagybánya vidéke érctelepeinek ásványvilága. Földtani Közlöny, Budapest, 2001. p. 397-413.
12. Szellemy G., Oblatek B.: Szatmár vm. bányászata és kohászata, valamint községei (Vendl Al.) – in Szatmár vármegye monográfiája (Borovszky)
13. Szirmay A.: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete I-II. köt. Buda, 1809-10. p. 257., 353.
14. Szmik A.: Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához. Kellner Albert, Budapest, 1906.

RÉTHY KÁROLY 1935-ben született Margittán (Marghita, Románia). 1963-ban szerzett kutató-geológusi diplomát a Kolozsvári Tudományegyetemen, 1969-ben közgazdasági szakvizsgát tett. 1963-tól Miszt- és Láposbányán volt geológus, 1967-1986-ig főmérnöki beosztásban. A kolozsvári és a bukaresti egyetemek, valamint a nagybányai főiskola megbízásából egyetemisták nyári gyakorlatait vezette, ill. diplomamunkáik tudományos irányítója volt. Több könyv, tudományos és ismeretterjesztő cikk szerzője, társszerzője.

A Sandvik elektromos akkumulátor kutató központot nyitott

A Sandvik bányagépgyártó cég júniusban nyitotta meg az Akkumulátoros Innovációs Fejlesztő Központját a meglévő bányagépgyára szomszédságában, Finnországban, Turkuban. A kutatás-fejlesztés kifejezetten a föld alatti rakodógépek és teherautók modern akkumulátoros villamosítására irányul az egész világ bányáipara számára.

„Magasan képzett munkaerőt, a vezető tudósokat, mérnököket gyűjtünk össze az egész világról a kutatásokhoz, ami által folyamatosan fejleszteni kívánjuk a legjobb akkumulátoros, hibrid és elektromos technológiákat, műszaki tervezést, és más kutatási ágazatokat, hogy a

világon a legjobb bányagépeket gyárthassuk.” – mondta Mats Eriksson a rakodás-szállítás termékcsoport elnöke.

A központ előbbre fogja vinni a Sandvik kutatásait az akkumulátor technológiában szorosan együttműködve egyetemekkel, kutató intézetekkel és más kulcsszereplőkkel a területnek.

A Sandvik történelmi hagyománya, hogy a vevőkkel együttműködve fejleszti és gyártja új berendezéseit, és ugyanígy fogják végezni most is, mikor az elektromos hajtású gépeiket kiegészítik akkumulátorosokkal. A gépek folyamatos modernizálása és fejlesztése mellett az akkumulátoros jármű fejlesztési csapat foglalkozik a technológiákkal, rendszervizsgálatokkal, a szenzorokkal, a felhasznált anyagokkal, és a szabványokkal is.

www.e-mj.com, 2018. június 28.

PT